

Glose

ALEKSANDER SOLŽENICIN — NOBELOV NAGRAJENEC

Ustanova, ki podeljuje Nobelove literarne nagrade, je po daljšem obdobju brez posebnih vznemirjenj proti koncu leta 1970 poskrbela za svetovni odmev z nagrado pisatelju, ki je od vseh novejših sovjetskih piscev če že ne zares najpomembnejši, pa vsaj po svetu najbolj znan. Podelitev nagrade je med drugim pokazala, da o Solženicinu doslej še niso bile napisane skrbnejše, natančnejše, znanstveno ali filozofsko podprte študije. Te bo prinesla najbrž šele prihodnost, k čemur bo svoje pripomogla tudi Nobelova nagrada. Za zdaj pa zbujajo našo pozornost kvečjemu sprotni odmevi, ki jih je povzročila novica o sklepu švedske akademije, odmevi, v katerih so se slovstveni interesi pomešali s političnimi, ideološkimi ali celo dnevno senzacionalnimi. Med temi odmevi je morda najzanimivejši članek izpod peresa Marcela Reich-Ranickega, natisnjen proti koncu leta 1970 v hamburškem časniku *Die Zeit*, saj opozarja na nekatere vidike v delu Solženicina, ki jim tudi pri nas nismo posvetili posebne pozornosti.

»Solženicin je postal simbol,« ugotavlja pisec že na začetku, nato pa se sprašuje: »Kaj simbolizira?« Na vprašanje odgovarja v članku, ki ga povzemamo z odlomki:

»Solženicin je ruski ljudski pisatelj; toda rusko ljudstvo njegovih povesti ne sme brati. Je tudi najznamenitejši sodobni sovjetski pisatelj; vendar so ga izključili iz zveze sovjetskih pisateljev, ki ima tisoče članov.

Čeprav ima sleherna stran njegove proze političen učinek, Solženicin v bistvu ni političen pisec. Čeprav ni nikoli ničesar napisal zoper idejne osnove

in zastavljene cilje Sovjetske zveze, se vendar zdi, kot da v vsej sovjetski državi ni človeka, ki bi se ga partija in vlada bolj bali.

Vsa njegova dela izdajajo očitno nerazrušljivo komunistično prepričanje; vendar se precej pogosto dogaja, da njegovo delo zunaj Sovjetske zveze sprejemajo ravno krščanski publicisti in bravci in si ga jemljejo celo v zakup. Kako naj si vse to razložimo?

V Prvem krogu pekla pravi inženir Potapov, »da se po svoji naravi nikoli ne bi zanimal za politiko, če ne bi politika sama prišla k njemu in ga vrgla s tirov«. K matematiku Aleksandru Solženicinu je prišla politika januarja leta 1945, ko je bil poveljnik v Vzhodni Prusiji: ker se je v nekaterih pismih, namenjenih prijatelju, izrazil kritično o Stalinu, so ga zaprli in je moral preživeti osem let v kazenskih taboriščih in ječah, tri leta pa v pregnanstvu. Čeprav je seveda vedel — pravi Solženicin — da obstaja stroga cenzura, je vendarle menil, »da je dovoljeno misliti«. »Zaprli so me zaradi moje naivnosti.«

To se zdi ključ do stvari. Naj je moral v letih po 1945 preživeti in pretrpeti karkoli, je vendarle zmožni, ki je seveda ne smemo zamenjati s preprostostjo ali celo omejenostjo, pač pa ima oprava z njegovo prirodnostjo in prvotnostjo, iskrenostjo in sproščenostjo.

Ta naivnost v najboljšem pomenu besede je oblikovala njegovo razmerje do okolja, s tem in predvsem pa do sovjetske države. Razmerje Solženicina do doktrine komunizma je — kolikor lahko o tem sodimo na podlagi njegovih romanov in povesti in redkih javnih izjav — pretežno intuitivno, čustveno, verno.

Naj bo v njegovih delih kritika stvarnih razmer za stalinizma še tako ostra in stroga, spričo komunistične ideje kaže zmeraj posvetno ponižnost in ateistično pobožnost. Nikoli ne olepšuje krivice in krutosti, vendar se nikoli ne utruja prikazovati, kako se posameznik izkaže ravno v najstrašnejših razmerah. Njegovo pripovedništvo demonstrira moralni kodeks, katerega najvažnejša sestavina je prepričanje o nerazrušljivosti človeka.

Zato njegove knjige zahodnim razlagavcem, ki jih hočejo razlagati v krščanskem smislu, ne prizadevajo posebnih težav. Če se Heinrich Böll bliža delu tega sovjetskega pisca s teološko nomenklaturu in govori v zvezi z njim o »razodetju«, če Karl Korn trdi, da se v tem delu ohranja »etos iz religije križanega« in da temelji na tem jedru »eksistencialni učinek Solženicina navzven« — imajo s tem morda prav, in to ne samo zato, ker na primer v Prvem krogu pekla najdemo nekatere namige na krščanstvo, ki so včasih dvoumni, vendar nikoli odklonilni.

Zato proza Solženicina mnogim zahodnim bralcem nikakor ni tuja. Narobe, pri njem najdejo, kar pri svojih domačih piscih večinoma zaman iščejo — velike ideale in nedotakljive moralne kategorije. Knjige naivnega in verujočega pripovednika Aleksandra Solženicina lahko beremo kot življenjski nauk, kot očrt sicer mrtvaškega, vendar kljub vsemu »odrešujočega sveta«, v katerem se pokaže, da je človek kljub vsemu dober.

»Pisateljeva obveznost do posameznika ni nič manjša od njegove obveznosti do družbe.« Ta misel sicer ni nova, vendar nasprotuje temeljnim zahtevam socialističnega realizma. Medtem ko le-ta razglša za najvažnejšo pisateljevo nalogo, da z vsemi umetniškimi sredstvi ilustrira in eksemplificira spoznanja partije, naj bi bil po Solženicinu pisatelj »nekakšna druga vlada«.

Ta citat iz Prvega kroga pekla je torej ključ k primeru Solženicin. Ob njem razumemo, zakaj mu v domovini tako zagrizeno nasprotujejo — ne zaradi kritične tendence njegovih knjig, temveč v prvi vrsti zavoljo njegove koncepcije o vlogi pisatelja v sovjetski družbi.

»Nekakšna druga vlada« — to pomeni: pisatelj kot instanca, neodvisna od partije in vlade, kot samostojna moralna avtoriteta.

S tem pa Solženicin nadaljuje tisto tradicijo ruske literature iz časa carske oblasti, ki naj bi jo obstoj sovjetske države že preživel: pisatelj kot glasnik zatrtega in trpečega individua, kot zagovornik ponižanih in razžaljenih. V tem smislu je Solženicin vsekakor nepolitičen pisatelj. Vendar vdira v Sovjetski zvezi politika v življenje slehernega človeka in ponavadi tudi usmerja vso njegovo existenco. Zato mora Solženicin, če hoče ali ne, prikazati individuum kot objekt politike, kot njeno žrtev.

Literatura je več kot umetnost in Aleksander Solženicin je več kot samo vsota svojih knjig. Njegovo ime simbolizira neodvisno silo v največji državi na svetu — simbolizira drugo vlado.«

B. J.

SLEPA ULICA

V zadnjih tednih leta 1970 smo prebrali novico, da je bil pri ljubljanski Drami (SNG) sestavljen poseben dramaturški svet, ki naj odslej uravnava repertoarne načrte tega gledališča, da bi se vsaj po tej strani izkopal iz zagate, v kateri tiči že nekaj let. V novi dramaturški svet so določili vidne osebnosti kulturnega in slovstvenega življenja: predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti Josipa Vidmarja, akademika dr. Bratka Krefta, dramatika Jožeta Javorška ter sedanjega